

УДК 378.22.048.55

DOI <https://doi.org/10.33989/2519-8254.2021.9-10.263667>

ORCID 0000-0001-8810-4805

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА МИСТЕЦЬКИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Наталія Шетеля,

кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри мистецьких дисциплін,
директорка Комунального закладу вищої освіти «Ужгородський інститут культури
і мистецтв» Закарпатської обласної ради

У статті на основі теоретичного аналізу провідних груп джерел і досвіду роботи Комунального закладу вищої освіти «Ужгородський інститут культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради досліджено та обґрунтовано сутність поняття «культурно-освітнє середовище» мистецького закладу вищої освіти та окреслено шляхи формування такого середовища.

На основі праць О. Пілевич, О. Ребрової, Г. Бучківської, Е. Мертенс та ін. учених з'ясовано, що культурно-освітнє середовище мистецьких закладів вищої освіти – це складне інтегроване поняття, яке характеризує духовний простір закладу й ту сукупність освітньо-навчальних та культурно-виховних педагогічних умов і засобів, які розвивають і формують особистість майбутнього фахівця галузі культури. Визначено специфіку (особливості мистецького закладу, роль середовища у процесі навчання і виховання молоді, ресурс, що уможлиблює її професійне творче зростання) та характеристики такого середовища, наведено приклади реалізації завдань його формування засобами роботи колективів вокально-хорового мистецтва.

Проведене дослідження особливостей формування культурно-освітнього середовища в умовах мистецького закладу вищої освіти уможливило виділити основні тенденції та характеристики розвитку такого середовища, з-поміж яких: формування духовної культури молоді, засвоєння загальнолюдських і національних цінностей, професійний розвиток, становлення виконавської майстерності, реалізація індивідуальних творчих здібностей, морально-естетичне виховання в умовах художнього колективу і через колектив, готовність до активної художньо-творчої діяльності.

Ключові слова: мистецький заклад вищої освіти, культурно-освітнє середовище, майбутні фахівці, культурологічний простір, вокально-хорові традиції.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У період набуття Україною незалежності триває процес формування неповторного культурно-освітнього середовища мистецьких закладів вищої освіти. У силу різних обставин вони, ставши на шлях індивідуального розвитку, пошуку власних моделей виживання, завдяки модернізації культурно-освітнього процесу відповідно до вимог сьогодення зберегли і продовжують розвивати культуротворчі традиції. Опановуючи надбання світової культури, формуючи власні перспективи, способи взаємодії з суспільством, на мікрорівні визначаються ознаки культурно-освітнього простору української вищої мистецької освіти. За такого підходу дослідження процесу формування культурно-освітнього середовища мистецьких закладів вищої освіти є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз педагогічної та науково-методичної літератури з питання формування культурно-освітнього середовища дозволив виявити, що науковці (І. Бех, Є. Бондаревська, О. Бондарь, Г. Бучківська, Г. Васянович, В. Гриськова, А. Григор'єва, Р. Гуревич, Ю. Жук, Т. Ісаєва, А. Коломієць, О. Рубаник, Т. Менг, О. Пісоцька, О. Савченко та ін.) розглядали як

педагогічні, так і психологічні аспекти досліджуваного феномена. Продовжуючи й доповнюючи наукові пошуки в конкретних умовах сучасного освітнього закладу, ми намагалися поглибити вже існуючі дослідження новими емпіричними даними про особливості формування культурно-освітнього середовища в умовах мистецького закладу вищої освіти.

Мета статті – дослідити та обґрунтувати сутність і шляхи формування культурно-освітнього середовища мистецького закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи те, що «культурно-освітнє середовище» – відносно нове поняття, яке наприкінці ХХ століття активно входить в тезаурус філософії, культурології, педагогіки, психології, на основі студіювання наукових праць нами здійснено експлікацію зазначеного явища. Так, О. Пілевич під культурно-освітнім середовищем розуміє «сукупність інформаційно-пізнавальних, соціальних і духовно-моральних чинників та умов, які, з однієї сторони, створюють простір професійного і культурного самовизначення особистості студента у відповідності з його індивідуальними особливостями, потребами і культурними вподобаннями, а з іншої – сферу формування траєкторії професійно-особистісного розвитку кожного, хто навчається, перетворюючи інтелектуальну активність в особистісну культуру» (Пілевич, 2016, с. 79).

На думку О. Ребрової, культурно-освітнє середовище – це «частковий, конкретизований фрагмент культурно-освітнього простору, який є педагогічною інтегрованою реальністю, що створює умови для ефективної педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу, для вирішення конкретної педагогічної мети у відповідності до змістових характерних ознак, нормативних вимог соціокультурного освітнього простору» (Реброва, 2013, с. 165). Г. Бучківська, В. Гриськова, А. Григор'єва, досліджуючи підготовку вчителів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва, інтерпретують культурно-освітнє середовище як засіб, що «забезпечує специфічний спосіб творчої художньо-трудова діяльності суб'єктів навчання, регулює їхню поведінку як носіїв національної культури українців» (Бучківська, Гриськова, Григор'єва, 2020, с. 97).

Е. Мертенс дає визначення культурно-освітнього середовища, позиціонує його як «складне інтегроване поняття, сукупність освітньо-навчальних та культурно-виховних умов, які відображають політичний і соціально-економічний розвиток, вітчизняні національно-культурні й історичні традиції, стан духовно-етичної сфери суспільства, а також розвивають і формують особистість» (Zaporozhchenko, T., Vykhrushch, V., & Paguta, T. [et al.], 2022, с. 98).

У науковій літературі ми зустрічаємо різні підходи до класифікації освітнього середовища. Виходячи з конкретних умов і обставин дослідники виділяють: інформаційно-освітнє, художньо-освітнє, мистецьке, культурно-освітнє, літературно-освітнє, професійно-освітнє, діалогічне, інтегральне, гуманітарне, семіотичне, духовне, педагогічно комфортне середовище, що сприяє перетворенню освітнього середовища на культурологічний простір, етновиховне середовище.

Студіювання наукових джерел доводить, що дефініцію «культурно-освітнє середовище» у більшості джерел використовують для цілісної характеристики і специфічних особливостей мистецьких закладів вищої освіти. Це можливості:

- задоволення культурних потреб та потреб у засвоєнні колективних норм та ідеалів;
- отримання ґрунтовної фахової підготовки;
- розвитку індивідуальних творчих здібностей в процесі участі в колективних формах художньої діяльності;
- суспільного визнання загальнолюдських і національних цінностей;
- формування духовної культури особистості;

- задоволення потреб у шанобливому ставленні до творів різних видів мистецтв;
- участі в мистецьких фестивалях і конкурсах, реалізації творчих проєктів;
- реалізації потреби в самоактуалізації та професійному становленні;
- ознайомлення з творами художників, композиторів, хореографічними й театральними постановками;
- розвитку естетичних відчуттів і формування емоційної сфери особистості;
- забезпечення потреби в оволодінні високим рівнем професійної майстерності.

Варто визнати, що культурно-освітнє середовище мистецького закладу вищої освіти передбачає модернізацію форм, засобів і методів навчання, сприяє стимулюванню інтелектуального та творчого пошуку, вміння бачити проблеми та віднаходити шляхи їхнього розв'язання, поширення можливостей співробітництва та співтворчості, забезпечення умов для художньо-творчої діяльності, підвищення загальнокультурного і професійного рівня, створення умов для прояву індивідуальних творчих здібностей.

На особливу увагу заслуговує те, що культурно-освітнє середовище відіграє важливу роль у процесі навчання і виховання молоді, її становлення та розвитку. За такого підходу професійне становлення майбутніх фахівців у мистецьких закладах вищої освіти жорстко детерміноване культурно-освітнім соціумом, який здійснює виховний вплив на становлення особистості.

Цінним є те, що культурно-освітнє середовище є тим ресурсом, який уможливорює професійне зростання майбутнього фахівця і характеризується системністю взаємозв'язків його об'єктів, цілісністю, художньо-естетичною функціональністю, передбачає широке використання й опанування творів мистецтва, надає можливості впливу на формування творчої мотивації суб'єкта, спонукає до художньо-творчого самовираження, сприяє розвитку творчої активності та ініціативи, стимулює формування художньо-комунікативних умінь і навичок на основі інтеграційних можливостей самого мистецтва.

У найширшому сенсі культурно-освітнє середовище мистецького закладу вищої освіти мотивує розвиток творчого потенціалу особистості й відповідає таким характеристикам:

- передбачає всебічний та гармонійний розвиток майбутніх фахівців засобами різних видів мистецтв;
- уможливорює засвоєння інформації про досягнення в галузі культури і мистецтв та використання її в сучасних умовах художньо-творчого розвитку;
- створює умови для самопізнання, самоактуалізації та саморозвитку особистості відповідно до інтересів та нахилів, індивідуальних творчих здібностей кожного члена колективу;
- надає можливість вільного вибору сфери культурно-освітньої діяльності відповідно до індивідуальних можливостей та творчих здібностей;
- сприяє активній творчій діяльності, конструктивному підходу до розв'язання художньо-творчих завдань у концертній та сценічно-виконавській діяльності;
- забезпечує створення необхідних умов для розвитку індивідуальних творчих здібностей кожного здобувача вищої освіти відповідно до обраної спеціальності;
- стимулює створення комфортного середовища, яке мотивує майбутніх фахівців до опанування знаннями, вміннями і навичками та подальшого творчого зростання;
- позитивно впливає на формування індивідуальних рис особистості, ставлення до колективної діяльності, суспільства, прогнозує творчий розвиток і зростання;
- мотивує до реалізації власного творчого потенціалу для успішного розвитку і функціонування творчих колективів та мистецьких проєктів;
- впливає на саморозвиток і самовдосконалення в процесі активної творчої участі студентів в діяльності хорових, інструментальних, хореографічних та театральних

колективах, спрямований на формування виконавської майстерності, удосконалення навичок гри на музичному інструменті та вокальних навичок;

– характеризується динамічністю, толерантністю, високим рівнем розвитку комунікативних навичок, творчим ставленням до інтерпретації творів художнього мистецтва.

З огляду на зазначені цінності на базі Комунального закладу вищої освіти «Ужгородський інститут культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради адміністрація закладу прагне створити таке культурно-освітнє середовище, де органічно співпрацюють здобувачі вищої освіти різних спеціальностей (музичне мистецтво, хореографія, сценічне мистецтво, менеджмент соціокультурної діяльності, інформаційна, бібліотечна та архівна справа).

Важливою складовою культурно-освітньої діяльності колективу Інституту культури і мистецтв є участь студентів у роботі хорового колективу. Робота над творами вітчизняних і зарубіжних композиторів та обробками народних пісень позитивно впливає на розвиток майбутніх хорових диригентів. Учасники колективу активні в концертній діяльності, виступають на різних майданчиках міста Ужгорода і Закарпатського краю, проводять творчі звіти, беруть участь у конкурсах, які проходять в Україні та за її межами. Хоровий колектив пропагує народнопісенне мистецтво та сприяє збереженню й розповсюдженню традицій закарпатської народної пісні, кращих зразків українського та зарубіжного хорового виконавства.

Формування культури, художнього смаку, знайомство з хоровим мистецтвом краю та різних країн світу, розвиток творчих здібностей студентів-хоровиків сприяло тому, що культурно-освітнє середовище мотивує майбутніх фахівців до фаховими опанування знаннями, вміннями й навичками та подальше творче зростання з орієнтацією на функціонування таких цінностей, як-от: досягнення високого рівня культурного і духовного розвитку, розширення світоглядних уявлень та креативного підходу до художньо-творчих компетентностей.

Цінним для формування культурно-освітнього середовища закладу є створений 2018 року жіночий вокальний ансамбль, у репертуарі якого народні, сучасні та фольклорні пісні. За короткий період свого існування майбутні фахівці збагачували репертуар, який уможливив взяти участь у фестивальному русі й презентувати своє мистецтво в Хорватії, Боснії, Герцеговині, Польщі, Чехії та Італії. Колектив з успіхом презентував своє мистецтво на фестивалях Василля-фест, Палачінта-фест, Медовуха-фест, Сакура-фест, Бобовищенське гроно та ін. Спільна участь студентів у міжнародних заходах, пропаганда української народної пісні й української культури позитивно впливають на формування почуття патріотизму й інтелектуально-художній розвиток майбутніх фахівців галузі культури та мистецтв. Таким чином, вокально-хорове мистецтво як найдавніша сіра української культури, увійшло до золотого фонду вітчизняних духовних надбань, а низка композицій, зокрема – хорових і солоспівів, здобула міжнародне визнання. Вокально-хорове мистецтво займає особливе місце завдяки своїй демократичності, високій місії об'єднання людей у лоні культурних цінностей. Українське вокально-хорове мистецтво було і залишається сьогодні вельми важливою творчо-виконавською цариною української культури. Як вид художньої діяльності воно задовольняє індивідуальні, соціальні й естетичні потреби співаків, відображаючи дійсність у художніх образах хорових творів.

За такого підходу учасники хорових і вокальних художніх колективів органічно долучаються до формування у освітньому закладі культурно-освітнього середовища, що сприяє їхньому становленню як хормейстерів, диригентів та керівників хорових колективів і вокальних ансамблів. Майбутні фахівці набувають професійного досвіду, опановують методику роботи з хоровим і вокальним колективом, принципи відбору, планування та стратегічні підходи стосовно репертуарної політики, вчать

інтерпретації творів музичного мистецтва, опановують техніку диригування та знайомляться з диригентськими школами України.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Проведене дослідження особливостей формування культурно-освітнього середовища в умовах мистецького закладу вищої освіти уможливило виділити основні тенденції та характеристики розвитку такого середовища, з-поміж яких: формування духовної культури молоді, засвоєння загальнолюдських і національних цінностей, професійний розвиток, становлення виконавської майстерності, реалізація індивідуальних творчих здібностей, морально-естетичне виховання в умовах художнього колективу і через колектив, готовність до активної художньо-творчої діяльності.

Перспективи подальшого наукового пошуку можуть бути пов'язані з визначенням та обґрунтуванням структури культурно-освітнього середовища, виявленням закономірностей та динаміки його розвитку, визначенням педагогічних умов для ефективного впливу на формування комфортного культурно-освітнього середовища мистецького закладу вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

- Бучківська, Г., Гриськова, В., Григор'єва, А. (2020). Середовище професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів на засадах народного декоративно-ужиткового мистецтва. *Public communication in science: philosophical, cultural, political, economic and IT context*, 4, 97-100.
- Культурне середовище ВНЗ як простір формування стилю і способу життя студентів. (2007). Взято з http://novyn.kpi.ua/2007-3-2/20_Poberegna.pdf
- Пілевич, О. (2016). Організація культурно-освітнього середовища вищого навчального закладу для формування професійної культури майбутніх фахівців. *Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи*, 8, 76-81.
- Реброва, О. Є. (2013). *Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проекції педагогіки мистецтва*. [монографія]. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Сидорчук, Н. Г. (Ред.). (2008). *Модернізація освіти України у контексті євроінтеграційних процесів: історико-педагогічний аспект*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ імені І. Франка.
- Смолінська, О. Є. (2014). Антропсиходинамічний підхід у дослідженні культурно-освітнього простору педагогічних університетів. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки*, 1, 70-76.
- Ткач, Т. В. (2012). Методологічні засади дослідження освітнього простору особистості. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка*, 18, 757-766.
- Шетеля, Н. І. (2022). *Концептуально-педагогічні засади професійної підготовки майбутнього фахівця у галузі культури і мистецтв в умовах аксіорозвивального середовища*. Ужгород: РІК-У.
- Ярошенко, А. О. (2004). *Ціннісний дискурс освіти*. [монографія]. Київ: НПУ імені М. П. Драгоманова.
- Zaporozhchenko, T., Vykhreshch, V., & Paguta, T. [et al.]. (2022). How to Improve the Mathematical Competences of Future Primary School Teachers in Ukraine? Innovative Aspect. *Revista romaneasca pentru educatie multidimensionala*, 14, 1, 83-100.

REFERENCES

- Buchkivska, G., Gryskova, V., & Grigorieva, A. (2020). Seredovyshche profesiyanoi pidhotovky maybutnoho vchytelya pochatkovykh klasiv na zasadakh narodnoho dekoratyvno-uzhytkovoho mystetstva [The environment of professional training of future primary school teachers on the basis of folk decorative and applied arts]. *Public communication in science: philosophical, cultural, political, economic and IT context*, 4, 97-100 [in Ukrainian].

- Kulturne seredovyshe VNZ yak prostir formuvannya stylu i sposobu zhyttya studentiv [Cultural environment of universities as a space for the formation of style and lifestyle of students].* (2007). Kyiv. Retrieved from http://novyn.kpi.ua/2007-3-2/20_Poberegna.pdf [in Ukrainian].
- Pilevych, O. (2016). Orhanizatsiya kulturno-osvitnoho seredovyshecha vyshchoho navchalnoho zakladu dlya formuvannya profesiynoyi kultury maybutnikh fakhivtsiv [Organization of cultural and educational environment of higher education institution for the formation of professional culture of future professionals]. *Modernizatsiia profesiinoi osvity i navchannia: problemy, poshuky i perspektyvy [Modernization of professional education and training: problems, searches and prospects]*, 8, 76-81 [in Ukrainian].
- Rebrova, O. E. (2013). *Teoretychne doslidzhennya khudozhno-mentalnoho dosvidu v proektsiyi pedahohiky mystetstva [Theoretical research of artistic and mental experience in the projection of art pedagogy]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Shetelya, N. I. (2022). *Kontseptualno-pedahohichni zasady profesiynoyi pidhotovky maybutnoho fakhivtsya u haluzi kultury i mystetstv v umovakh aksiorozvyvalnoho seredovyshecha [Conceptual and pedagogical principles of professional training of future specialists in the field of culture and arts in the axio-developmental environment]*. Uzhhorod [in Ukrainian].
- Smolinskaya, O. E. (2014). Antropopsykhodynamichnyy pidkhid u doslidzhenni kulturno-osvitnoho prostoru pedahohichnykh universytetiv [Anthropopsychodynamic approach in the study of cultural and educational space of pedagogical universities]. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykoly Hoholia. Psykholoho-pedahohichni nauky [Scientific notes of Mykola Gogol Nizhyn State University. Psychological and pedagogical sciences]*, 1, 70-76 [in Ukrainian].
- Sydorchuk, N. H. (Ed.). (2008). *Modernizatsiya osvity Ukrayiny u konteksti yevrointehratsiynykh protsesiv: istoryko-pedahohichnyy aspekt [Modernization of education in Ukraine in the context of European integration processes: historical and pedagogical aspect]*. Zhytomyr [in Ukrainian].
- Tkach, T. V. (2012). Metodolohichni zasady doslidzhennya osvitnoho prostoru osobystosti [Methodological principles of research of the educational space of personality]. *Zbirnyk naukovykh prats KPNU imeni Ivana Ohienka [A collection of scientific works of Ivan Ohienko KPNU]*, 18, 757-766 [in Ukrainian].
- Yaroshenko, A. A. (2004). *Tsinnisnyy dyskurs osvity [Value discourse of education]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Zaporozhchenko, T., Vykhreshch, V., & Paguta, T. [et al.]. (2022). How to Improve the Mathematical Competences of Future Primary School Teachers in Ukraine? Innovative Aspect. *Revista romaneasca pentru educatie multidimensionala*, 14, 1, 83-100.

FORMATION OF CULTURAL AND EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF ART INSTITUTIONS OF HIGHER EDUCATION

Nataliia Shetelya,

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor of the Department
of Artistic Disciplines, Director of the Communal Institution of Higher Education
«Uzhhorodskyi Institute of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council

In the article, based on the theoretical analysis of the leading groups of sources and work experience of the Communal Institution of Higher Education «Uzhgorod Institute of Culture and Arts» of the Zakarpattia Regional Council, the essence of the concept of «cultural and educational environment» of the artistic institution of higher education is investigated and substantiated, and the ways of forming such an environment are outlined.

Based on the works by O. Pilevych, O. Rebrova, H. Buchkivska, E. Mertens, and other scientists, it is found that the cultural-educational environment of art institutions of higher

education is a complex integrated concept. It characterizes the spiritual space of the institution and the set of educational and cultural-educational pedagogical conditions and means those develop and shape the personality of the future specialist in the field of culture. The specifics (features of an art institution, the role of the environment in the process of education and upbringing of young people, a resource that enables their professional creative growth) and characteristics of such an environment are determined, and examples of the implementation of the tasks of its formation by means of the work of vocal and choral art collectives are given.

Conducting and researching the peculiarities of the formation of a cultural and educational environment in the conditions of an art institution of higher education made it possible to identify the main trends and characteristics of the development of such an environment. They are the following: the formation of the spiritual culture of youth, the assimilation of universal and national values, professional development, the formation of performing skills, the realization of individual creative abilities, and moral and aesthetic education in the conditions of the artistic collective and through the collective, readiness for active artistic and creative activity.

Keywords: *art institution of higher education, cultural and educational environment, future professionals, cultural space, vocal and choral traditions.*

Надійшла до редакції 08.01.2022 р.